

Wystawa „Pierwsza Rzeczpospolita w zbiorach zamku malborskiego (XVII-XVIII wiek)” jest pomyślana jako ekspozycja ciekawych i nieznanych poloników ze zbiorów Muzeum Zamkowego w Malborku. Wybór ten pokazuje grupę zabytków, które znalazły się w malborskich kolekcjach po utworzeniu Muzeum w 1961 roku. Pośród najbardziej wartościowych nowożytnych obiektów znajdziemy tu militaria, numizmaty, wyroby z metalu i bursztynu oraz malarstwo, grafikę i tkaniny.

W pierwszym pomieszczeniu znajduje się część wystawy o tytule „Kraina nad Wisłą i Nogatem”, gdzie prezentowane są zabytki z kręgu Gdańska, Elbląga i Malborka, czyli najważniejszych miast dawnych Prus Królewskich. Zwróćmy uwagę przede wszystkim na miejscowe wyroby rzemiosła artystycznego i snycerki.

W kolejnej sali znajduje się druga część pod tytułem „Rzeczpospolita Obojga Narodów”, gdzie ukazano niektóre aspekty polskiej historii poprzez zachowane do naszych czasów zabytki związane z królami polskimi i kulturą szlachecką. Prezentowane są wizerunki monarchów, wśród nich portrety olejne oraz grafiki Wazów, Wettynów, Sobieskiego i Leszczyńskiego oraz ostatniego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W gablotach znajdziemy zabytki rzemiosła artystycznego, w tym pasy kontuszowe i porcelanę oraz militaria z epoki. Szczególną uwagę prosimy zwrócić na kabinet króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, jeden z najciekawszych obiektów malborskiej kolekcji bursztynu.

Trzecia część wystawy o tytule „Ojczyzna w potrzebie” ukazuje dwa aspekty polskiej historii militarnej – wojny szwedzkie i wojny z Turcją w XVII i XVIII wieku. Pokazujemy tu wybór rycin z widokami oblężonych miast oraz portrety bohaterów z tamtych czasów: króla Jana III Sobieskiego oraz hetmanów wojska polskiego Stanisława Jabłonowskiego i Stefana Czarnieckiego. Na zakończenie ekspozycji – jako memento dla współczesności – dwie mapy z podziałem Polski podczas pierwszego i drugiego rozbioru w 1772 i 1793 roku.

PRUSY KRÓLEWSKIE – KRAINA NAD WISŁĄ I NOGATEM

6 marca 1454 r. król Kazimierz Jagiellończyk wydał akt inkorporacji krzyżackich Prus do Korony. Dokonano wówczas pierwszego podziału administracyjnego włączonego terytorium na cztery województwa: chełmińskie, elbląskie, królewieckie i pomorskie. Powyższy podział w wyniku postanowień zawartego w 1466 r. II pokoju toruńskiego uległ zmianie. Na jego mocy odzyskane Pomorze wraz z innymi ziemiami tworzącymi zachodnią część państwa krzyżackiego oraz częścią Warmii utworzyły nową prowincję nazwaną Prusami Królewskimi. Dokonano też nowego, dwustopniowego podziału Prus Królewskich na województwa i istniejące w ich granicach powiaty. Powstały trzy województwa: pomorskie, malborskie i chełmińskie.

Miasto Malbork i zamek malborski znalazły się w nowo utworzonym województwie malborskim, od których wzięło ono swoją nazwę. Miasto i zamek uzyskały status królewski. Na zamku, poza urzędami ekonomii i siedzibą starosty, znajdowała się rezydencja królów polskich, którzy w różnych okolicznościach przybywali do Malborka, podróżując zwłaszcza do blisko położonego najbogatszego miasta Rzeczypospolitej – Gdańska.

Osobnymi jednostkami administracyjnymi w ramach Prus Królewskich były rozległe dobra kościelne: biskupie dominium warmińskie oraz terytoria należące do biskupstwa chełmińskiego. Ponadto w granicach prowincji znajdowały się również trzy wielkie i bogate miasta pruskie, posiadające własne terytoria ziemskie: Gdańsk, Toruń i Elbląg. To tam w XVII i XVIII wieku rozwinęła się działalność artystyczna oraz rzemieślnicza. Przędował w tym naturalnie Gdańsk, mający liczne kontakty z całą Europą, sprowadzając nie tylko dzieła sztuki, ale też artystów tworzących dla bogatych mieszczan. W pobliżu Bałtyku ważnymi centrami produkcji rzemieślniczej były ponadto Elbląg i Malbork.

RZECZPOSPOLITA OBOJGA NARODÓW

W 1569 r. na mocy porozumienia zwanego unią lubelską powstało państwo złożone z Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, które nazwano Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Pomimo trwającego od XIV w. procesu unifikacji oba państwa utrzymywały pewne odrębności, jak chociażby posiadane równolegle analogiczne urzędy państwowe czy osobne armie i urzędy wojskowe.

Korona i Wielkie Księstwo połączone były osobą wspólnego monarchy, jednym parlamentem (sejmem) oraz prowadziły wspólną politykę zagraniczną. Wprowadzono unię monetarną oraz niemal identyczny system administracyjny, dążono również do unifikacji prawodawstwa.

Unia lubelska zakończyła również proces scalania ziem koronnych. Ostatecznie zniesiono też autonomię Prus Królewskich. Ponadto od Wielkiego Księstwa Litewskiego odłączono Podlasie, Wołyń, Podole wschodnie i Kijowszczyznę, które weszły w skład Korony.

Postanowienia unii lubelskiej obowiązywały do czasu reform Sejmu Wielkiego i konstytucji 3 maja, która zmieniła ustrój Rzeczpospolitej. W październiku 1791 r. roku zawarto Zareczenie Wzajemne Obojga Narodów, które ściślej zespałało Koronę z Litwą w jeden organizm państwowy, nazywany Rzeczpospolitą Polską.

Rzeczpospolita Obojga Narodów była państwem stanowym, z dominującym znaczeniem szlachty, uważającej się za naród polityczny kraju. Rola władcy była ograniczona władzą sejmu – w Rzeczpospolitej król panował a nie rządził. Monarcha zachował jednak wyłączne prawo do nadawania urzędów, dysponowania królewskimi ziemiami, był również najwyższym sędzią i naczelnym wodzem, kierował także polityką zagraniczną kraju w porozumieniu z senatem.

Rzeczpospolita była krajem wielonarodowym i wielokulturowym, co wyraźnie widać w zachowanej do naszych czasów spuściźnie artystycznej. Tu krzyżowały się elementy Wschodu i Zachodu, tu w końcu powstała specyficzna tylko dla tego kraju szlachecka kultura sarmacka, ukształtowana w okresie baroku.

OJCZYZNA W POTRZEBIE

W XVII w. Rzeczpospolita Obojga Narodów znajdowała się niemal w permanentnym stanie wojny. Toczyła je z niewielkimi przerwami przez całe stulecie i początek następnego ze Szwecją, Moskwą, Kozakami, Turcją i Chanatem Krymskim. Osłabiły one znacznie państwo polskie, doprowadzając do poważnego kryzysu politycznego i przede wszystkim gospodarczego oraz demograficznego. Na skutek ich niepomyślnego przebiegu Rzeczpospolita poniosła straty terytorialne na północy i wschodzie na rzecz Szwecji oraz Moskwy (przejściowo też Turcji) oraz musiała zrzec się zwierzchności nad Prusami Książęcymi.

W XVIII wieku doszło do walki o tron między różnymi stronnictwami, często wspieranymi przez niechętnych Polsce sąsiadów. Kraj po licznych wojnach, które pozostawiły zniszczenia i przymus wypłacania kontrybucji, nie miał siły powrócić do dawnej świetności. Mimo podjętych starań w ostatniej ćwierci tegoż stulecia Rzeczpospolita przestała istnieć, a jej ziemią podzielili się zaborcy.

Rzeczpospolita na wojnie w XVII wieku:

Wojny ze Szwecją:

1600-11, 1617-18, 1621-26 – wojny polsko-szwedzkie o Inflanty

1626-29 (1635) – wojna o ujście Wisły

1655-60 – potop szwedzki

Wojny z Moskwą:

1604-09 – dymitriady

1609-19 – wojna zakończona rozejmem w Dywilinie

1632-34 – wojna smoleńska zakończona pokojem w Polanowie

1654-67 (1686) – wojna zakończona rozejmem w Andruszowie w 1667 r. i następnie tzw. pokojem Grzymułtowskiego w 1686 r.

Wojny z Turcją:

1620-21 – kampania cecorsko-chocimska

1633-34 – nieformalny konflikt pomiędzy Rzeczpospolitą a Imperium Osmańskim, zwany wojną Abazy paszy

1672-76 – wojna pomiędzy Rzeczpospolitą a Imperium Osmańskim i Chanatem Krymskim

1683-99 – wojna polsko-turecka zakończona pokojem w Karłowicach w 1699 r.

Powstania kozackie:

1625 – powstanie Żmajły

1630 – powstanie Fedorowicza

1635 – powstanie Sulimy

1637 – powstanie Pawluka

1638 – powstanie Ostranicy

1648-54 – powstanie Chmielnickiego

WYBRANE ZABYTKI Z WYSTAWY

Część I. Kraina nad Wisłą i Nogatem (dormitorium II)

Ścianka

Mapa Prus Królewskich i Książęcych
Ryt. Robert de Vaugondy, Didier
Francja, 1751
Papier, miedzioryt akwarela

Mapa Żuław Elbląskich, Gdańskich i Malborskich
Kartograf Olaus Gothus, wyd. Jean Blaeu
Amsterdam, 1662
Papier czerpany, miedzioryt akwarela

Ścianka

Widok Gdańska od południowego zachodu
Ryt. Pieter van der AA,
Lejda, 1729
Papier, miedzioryt

Widok perspektywiczny Elbląga
Ryt. Pieter van der AA, wg Matthäus Merian, st.
Lejda, po 1641
Papier czerpany, miedzioryt

Plan zamku, miasta i fortyfikacji Malborka w 1656 r.
Rys. Erik Dahlberg, wyd. Samuel von Pufendorf
Norymberga, 1696
Papier, miedzioryt, akwarela

Gablota

Talerz z motywem ptaka
Młynary pod Braniewem ?; 1710-1750
Gлина garncarska, kobalt, szkliwo przezroczyste

Talerz zdobiony malowanym ornamentem roślinno-geometrycznym
Prusy Królewskie; XVIII w.
Gлина garncarska, kobalt, szkliwo przezroczyste

Misa zdobiona malowanym ornamentem roślinno-geometrycznym
Prusy Królewskie; 4 ćw. XVIII w.
Gлина garncarska, kobalt, angoba

Witryna

Świeczniki ołtarzowe
Gottfrid Hieronimus Fischer
Gdańsk, po 1751
Cyna, odlew

Świecznik ołtarzowy
Gottfried Götz
Gdańsk, ok. 1750
Cyna, odlew

Gablota

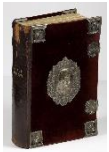

Zegar kafłowy

Johan Antoni Horn
Gdańsk, ok. 1700
Mosiądz; odlew, złocenie

Misa na owoce
Michael Schleich
Gdańsk, 1772
Srebro; repusowanie (trybowanie)

Oprawa (srebrne aplikacje) na okładkach "Mszału Rzymskiego"
Öernster, Borishoff
Gdańsk, srebrne aplikacje ok. 1700
Srebro, aksamit, papier, skóra; repusowanie druk,

Oprawa ewangeliarza
Sigismund Tolckemit
Elbląg, kościół Bożego Ciała, 1729
Srebro; repusowanie, rycie
MZM/MZC/499

Podest

Cztery putta, figury ołtarzowe z kościoła NMP na Zamku Wysokim
Warsztat malborski ?, Prusy Królewskie; II poł. XVII w.
Drewno lipowe; snycerka, złocenie

Część II. Rzeczpospolita Obojga Narodów (dormitorium III)

Gablota

Mapa Królestwa Polskiego
Ryt, Johannes Janssonius, wyd. Moses Pitt
Londyn, 1680-81
papier czerpany, miedzioryt

Mapa Królestwa Polskiego
Rys. Erik Dahlberg, wyd. Samuel von Pufendorf
Norymberga, 1696
Papier, miedzioryt

Ścianka

Zygmunt III Waza w zbroi płytowej
Ryt. Peter Isselburg
XVII w.
Papier, miedzioryt

Jan II Kazimierz
Autor nieznany wg Willema Hondiusa
Holandia, 2. poł. XVII w.
Papier, miedzioryt

Gablota

Medal na zaślubiny Władysława IV z Ludwiką Marią
Jan Höhn Starszy
Mennica w Gdańsku, 1646
Złoto, bicie stemplem
MZM/ND/159

Oprawa z modlitewnikiem „Liliowe Kwiatki” dedykowany królowej Ludwice Marii Gonzadze

Wyd. Andrzej Piotrowczyk, oprawa autor NN

Kraków, ok. 1671

Oprawa: srebro repusowanie; papier, druk

Ścianka

Portret Kardynała Jana Kazimierza Wazy

Autor nieznany

Polska, ok. poł. XVII w.

Płótno, farba olejna

Gablota

Portret Jana III Sobieskiego

Autor nieznany, po 1684

Jedwab, sklejka, gwasz

Portret Marysieńki Sobieskiej

Autor nieznany, po 1684

Jedwab, sklejka, gwasz

Witryna

Napiersznik oficera gwardii polsko-saskiej z czasów panowania Augusta II Mocnego

Ok. 1725-1730 r.

Stal, kucie

Szyszak z inicjałem AR (Augustus Rex)

1 poł. XVIII w.
Stal, mosiądz, skóra

Pałasz
1 poł. XVIII w.
Stal, skóra, srebro, złoto

Duża ścianka

Portret Augusta III Sasa
Louis de Silvestre
Polska (?), 1. poł. XVIII w.
Płótno, farba olejna

Portret Marii Józefy
Louis de Silvestre
Polska (?), 1. poł. XVIII w.
Płótno, farba olejna

Gablota

Pas kontuszowy czterostronny, lity
Manufaktura Paschalisa Jakubowicza
Lipków, 1791-94
Jedwab, nić srebrna, złota; tkanie, broszowanie

Witryna

Kabinet bursztynowy króla Stanisława Augusta Poniatowskiego
Gdańsk, po 1771
Bursztyn, drewno, kość słoniowa, metal, szkło lustrzane; rzeźbienie

Część III. Ojczyzna w potrzebie (dormitorium III)

Podest

Dzwon
Daniel Thim
Grodno, 1655
Spiż; odlew

Gablota

Prochownica
Polska, XVIII w.
Róg, miedź, mosiądz, drewno; kucie, nitowanie

Prochownica
Polska, XVIII w.
Róg, snycerka, termiczne nadawanie formy, polerowanie

Szabla Kawalerii Narodowej z pochwą
Polska, 1786
Stal, blacha; kucie, rytowanie

Pas "przeworski"
Polska, XVII/XVIII w.
Mosiądz, tkanina; haft, szycie, tłoczenie

Gablota

Oblężenie Gdańska w 1734 roku przez wojska rosyjsko-saskie
Ryt. Georg Busch wg Daniela Schultza (?)
Berlin, poł. XVIII

Papier, miedzioryt, akwaforta

Medal - pokój w Oliwie
Polska, 1660
Cyna, bicie stemplem

Medal - Rozejm w Sztumskiej Wsi
Sebastian Dadler, Jan Höhn st.
Gdańsk, 1635
Srebro, bicie stemplem

Jan III Sobieski na tle sceny batalistycznej pod Chocimiem w 1673 r.
Ryt. Jacobus Harrewyn
Holandia, 1684 r.
Papier; miedzioryt, akwaforta

Ścianka

Portret Stanisława Jabłonowskiego
Polska, XVII w.
Olej, płótno

Ściana zamykająca sałę

Mapa Rzeczypospolitej po I rozbiórce w 1772 r.
Ryt. Tobias Conrad Lotter
Augsburg, 1780
Papier, miedzioryt kolorowany akwarelą

Mapa Rzeczypospolitej po II rozbiórce w 1793 r.
Niemcy, po 1793
Papier, miedzioryt kolorowany akwarelą